

En 150-årig afvandingsdæmning som aldrig kom til at fungere

Løjtnant Bagges stortilede projekt i 1860'erne skaffede en god vejforbindelse fra Klitten til Holmsland. Men afvandningen mislykkedes.

HISTORIE

af Kristian Sand
ringkobing@bergske.dk

HOLMSLAND: Her i oktober er det præcis 150 år siden, en storm og forhojet vandstand gennembrød Bagges Dæmning i det nordvestlige hjørne af Ringkøbing Fjord. Stormfloden slog to store huller i dæmningen, og det lykkedes ikke at få skaderne repareret, så hullerne er der stadig.

Bagges Dæmning var en del af et stort projekt som omfattede to dæmninger fra Klitten til Holmsland og en afvandning af det lave område Sandene mellem dæmningerne. Desuden skulle der etableres en sikker vejforbindelse fra Klitten til Holmsland.

Den nordlige dæmning blev bygget i 1864 og strakte sig fra det nuværende Søndervig til Brøllund på Holmsland. Der var tale om en vej-dæmning, og den eksisterer rent faktisk stadig, idet vejen på et tidspunkt blev ophøjet til kommunevej og i 1936 til den nuværende amtstvej.

Den 1600 meter lange sydlige dæmning fra Klegod til Sønderby skulle sikre det afvandede område mod forvandsmasser. Den var blevet færdig april 1865 og holdt altså kun stand mod fjordens vandmasser et halvt år. Når dæmningen har navnet Bagges Dæmning, så skyldes det familien Bagge i Ringkøbing. Men herom senere i artiklen.

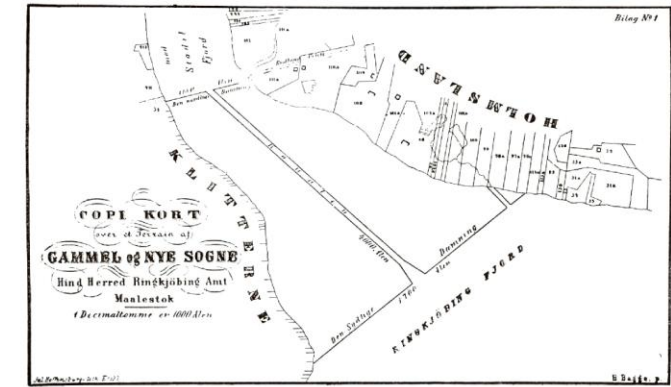
Den besværlige overfart

I fjerne fortider lå Holmsland som en ø mellem Stadil og Ringkøbing fjorde – mod vest adskilt fra Klitten af et langstrakt vandområde og mod øst adskilt fra fastlandet af Vønå.

Gennem århundreder foregik trafikken fra Holmsland til Ringkøbing med færger over åen, som den gang var meget bredere end i dag, eller via en vade- og korridor over fjorden. Færgestedet lå omkring, hvor den store Vønå-bro senere blev bygget, mens vade- og korneren lå i fjorden længere mod vest. Ruten var stenbelagt og blev kaldt "te rewl".

Man skulle være godt kendt med den, for der var mange sving forbi huller og dybe steder, inden man nåede frem til skibsborden i Ringkøbing (nuværende haov). Vandstanden på "te rewl" var normalt omkring 1 alen, og turen fra Holmsland til Ringkøbing tog ca. 1 time.

Den første faste bro over Vønå blev etableret mellem Holmsland og Hee i 1814,

Løjtnant Bagges skitse over afvandingsprojektet med den nordlige vej-dæmning fra Brøllund på Holmsland til Søndervig, den sydlige dæmning fra Sønderby på Holmsland til det nordlige Klegod på Klitten samt den nord-syd gående kanal midt i det forlagte område.

mens broen mellem Holmsland og Ringkøbing blev bygget så sent som i 1862. Den blev i øvrigt brændt af engelske soldater i 1864, men straks genopført efter krigen.

Mens det således var besværligt for holmboerne at komme over til fastlandet, var det endnu sværere for boerne på Holmsland Klit. Inden de nåede frem til de omtalte overfartssteder, måtte de først forcere det lavvandede område Holmslands Sande mellem Klitten og Holmsland. Ved særlige vindforhold kunne Sandene være tørlagt, men oftest var vandstanden 1-1,5 alen. Der fandtes både et færgested og et vadede fra Søndervig til Brøllund på Holmsland. Men isdrit eller døre var for tungt, og det var derfor ulmulig, og i så fald var klitboerne henviset til den lange vej mod nord til Vedersø for at komme ind til fastlandet.

Det første projekt

Sådan havde det været i århundredere og syntes ikke at stå til at ændre. Men op i 1800-årene modnedes tanken om at etablere en vej-dæmning over Sandene fra Søndervig til Holmsland.

Idéen blev konkretiseret af prokurator Søren Hansen Bagge, Rindum Kjærgård. Han var en driftig mand, som havde mange jern i siden; bl.a. arbejdede han med blændevis-brænderi, saltningsfabrik, eksport til udlandet samt hede-opdyrkning.

I sin egenskab af strandsdringskommissar var han ofte på Holmsland Klit og fandtes således jævnligt på Sandene. Her så han muligheden

Halvor Christian Bagge, født og opvokset i Ringkøbing. Som 12-årig på Sore Akademis Lærde Skole og Opdragsleesanstalt, hvor han opholdt sig 17 år. Senere student og efterfølgende militæruddannelse. Derefter vejingeniør i Vestjylland, hvor han forestod anlægget af hovedvejene Ringkøbing-Holstebro og Ringkøbing-Silleborg. Fra 1864-65 fulgte en stræbe af fæstslagne inddæmningsprojekter: Sandene i Ringkøbing Fjord, Vest Stadil Fjord, Rands Fjord og Saltbækvej nord for Kalundborg. – Løjtnant Bagge ejede en særlig evne til at begejstre andre for sine dristige projekter, men ingen af dem lykkedes.

for at afvande et større areal og gøre det til dyrkbart land. Han udarbejdede en plan for et ca. 600 tdr. land stort område, afgrænset i nord af en vej- og afvandingsdæmning

Prokurator Bagges plan

faldt i god jord hos den daværende amtmand i Ringkøbing, Greg Schulz, og med dennes billigelse søgte Søren Hansen Bagge i 1844 en ministeriel tilladelse om koncession til at bygge de to dæmninger og gennemføre afvandningen. Til gengæld skulle Bagge have eneret til de afvandede arealer.

Der nedsattes en kommission med amtmanden som formand. Den skulle undersøge forholdene nærmere og afgive en betænkning til ministeriet.

Men nuvågnede landmændene og fiskerne op. Landbruger frygtede, at den nordlige dæmning ville medføre for høj vandstand i Stadil Fjord og påvirke de lave arealer omkring fjorden i negativ retning. Fiskerne frygtede, at deres indtægter ville blive forringet. Og lodsejerne ved Sandene så en mulighed for at overtage projektet og dermed blive ejere af de 600 tdr. land.

Prokurator Bagge modte så stor modstand, at han ikke fik den ønskede tilladelse. Han opgav dog ikke sine planer om at indviede områderne mellem Holmsland og Klitten. 10 år senere – i 1854 – sendte han et nyt afvandingsprojekt til ministeriet. Denne gang gjaldt det området nord for den påtænkte Søndervig-vej-dæmning og op til Stadil Fjord.

En ny kommission nedsattes, og Bagge fik den ønskede tilladelse. Men de foran nævnte interesser inden for landbrug og fiskeriet – herunder også Sognerforbunds-kabet på Holmsland – begyndte nu for alvor at børe på sig. Tovtrækningen mellem

de forskellige instanser stod på i nogle år, hvorefter prokurator Bagge gav op, og i 1859 overdrog han planerne og projekterne til sin søn, Løjtnant Bagge.

Løjtnant Bagge tager over

Løjtnant Halvor Christian Bagge (1826-1888) var født og opvokset i Ringkøbing. Han havde en drøm: Ringkøbing skulle være en storby midt i et vidtstrakt landområde, som i Bagges tankeverden kunne skabes ved at afvande hele Ringkøbing Fjord – bortset fra en seljar rende, så skibene fortsat kunne komme ind til den gamle købstad fra Vesterhavet.

Efter militærtjenesten blev Løjtnant Bagge uddannet som entreprenør og ingeniør og havde dermed de bedste forudsætninger for at gennemføre de store afvandingsprojekter på Holmsland.

Han havde fuldt faderens initiativ og indsats på nærmeste hold og betragtede tørlægningen af Sandene som 1. etape af den stortilede idé om at tørlægge hele Ringkøbing Fjord. Og han fik forholdsvis hurtigt afvandingsprojektet godkendt af myndighederne og modtog hermed den ønskede bevilling til at udføre arbejdet.

Men i lokal-området var der endnu større modstand mod løjtnant Bagge, end der havde været mod hans far. Man betragtede ham som en fremmed, som ingen adkomst havde til at tjene sig rig på befolkningens bekostning. Desuden mente man, at han ikke var så velhavende, at den nordlige dæmning ville medføre økonomiske forpligtelser ved projekterne.

Den sidste antagelse viste sig at være rigtig, idet løjtnant Bagge overdrog sin bevilling til grossererne Liebmann og Glückstadt i København. Bevillingen var affattet således, at indehaverne var skattefri i 20 år efter færdiggørelsen af inddæmningen. Herefter skulle man svare en såkaldt gammekøbt på 6 rigsdalere og 80 skilling pr. tønde land, plus gældende ejendomsskatter til stat og kommune.

Bevillingen skiftede dog ret hurtigt ejer igen, idet den blev overtaget af grossererne Bendix og Wulff, København. De dannede "Aktieselskabet for Sandenes inddæmning" og fik bevillingen overført til dette selskab i 1862. Derefter byrdede løjtnant H.C. Bagge til at stå for udførelsen af arbejdet.

Bagge sætter trumf på

Samtidig var der opnået enighed mellem de forskellige instanser og interesser om pro-

jektets endelige udformning, som i store træk gik ud på følgende:

Af hensyn til fiskeriet samt til fiskenes træk mellem Ringkøbing og Stadil fjorde skulle der være en 80 alen bred strøm gennem Sandene fra fjord til fjord og med dæmninger på begge sider.

For de nordlige sandes vedkommende skulle disse længe-dæmninger opføres af lodsejerne til gengæld for retten til det indvundne areal ud for deres lodder.

Løjtnant Bagges del af projektet var herefter begrænset til de sydlige brede sande. Og aktieselskabet skulle her opføre længe dæmningerne, samt sydlige dæmning fra Klegod til Sønderby på Holmsland og den nordlige dæmning fra Søndervig til Brøllund. Sidstnævnte dæmning skulle anlægges med en vejbane på 10 alens bredde og en bro over den 80 alen brede strøm.

Endelig kunne arbejdet indledes. Men så spændte løjtnant Bagge pludselig ben for hele foretagendet. Bag om ryggen på alle havde han i 1863 søgt og fået kongelig bevilling til at inddæmme og tørlægge Vest Stadil Fjord. Han opførte herefter en dæmning overens over den nordlige del af Holmslands smalle sande. Den var uden åbning i midten, og strømmen mellem Stadil og Ringkøbing fjorde blev dermed fuldstændig afskåret.

Herefter kunne de interesserede parter ikke se anden udvej end at gennemføre en fuldstændig afvandning af Sandene syd for Søndervig. I stedet for det 80 alen brede nord-syd gående strømløb skulle der etableres en smal kanal til at aflede vandet fra det udtørrede areal.

Dæmningen var for lille

Det store projekt blev gennemført i 1864 og 1865. Den nordlige afvandning og vej-dæmning med broen blev anlagt i 1864 og den sydlige afvandings-dæmning i 1865. Området var tørlagt og til dels kultiveret, da en stormflod i oktober 1865 gennembrød den sydlige dæmning to steder. Og skønt løjtnant Bagge ofrede tre store beløb på at reparere dæmningen, så lykkedes dette ikke. Dæmningen blev tilsyneladende været underindimensioneret fra starten.

Herefter tabte "Aktieselskabet for Sandenes inddæmning" interessen for projektet. Løjtnant Bagge søgte andre græsninge – uden at efterlade sin adresse. Dæmningerne forfaldt, og selskabet overholdt ikke sin forpligtelse til at vedligeholde dem.

Men den nordlige vej-dæm-

Holmsland for 1800 – mod vest afskåret fra Klitten af strømmen (Sandene) mellem Stadil Fjord i nord og Ringkøbing Fjord i syd, mod øst afskåret fra fastlandet af Vønå.

Nutidigt kort over Holmsland-området med de afvandede områder nord for Søndervig-vejen og Sandene med den brudte dæmning syd for Søndervig-vejen.

tal for projektet blandt de 33 lodsejere.

Indtil entreprenør-maskinerne i år tog fat, havde Bagges Dæmning ligget uberrørt gennem generationer – bortset lige fra etableringen af en række højspendingsmaster i 1970'erne. Så naturen omkring dæmningen er bestemt kendt af lokale jægere og fritidsfiskere.

Men i bogen "Folk & Fortællinger fra Det Tabte Land" – udgivet af forfatteren Kjeld Hansen på Forlaget Bæredygtighed i 2011 – finder man en fyldestgørende og meget fornem omtale af hele projektet.

Kjeld Hansen havde aflagt et besøg på Bagges Dæmning, og her følger hans stemningsbillede fra bogen:

»Den dag i dag ligger resterne af løjtnant Bagges kuldelede drøm som nedbrudte dæmningsrester i det nordvestlige hjørne af Ringkøbing Fjord.

Fra hver side af de brede Sande skyder dæmningen sig ud i fjorden, men den gennembrudt to steder, så i midten ligger der en langstrakt ø med vand hele vejen rundt. Øen er helt overvokset af tagror, og af den grund fungerer den ikke helt som en fugleø. For en koloni af hættedykker kunne det ellers være en fin yngleplads, i sikkerhed for revent, men på grund af den tætte rørskov kan fuglene ikke bygge redeer.

En gammel, forladt mink-farm ligger på vestsiden, hvor dæmningen skygger sig ud fra land. Her over rørskovene svæver en rørhøg, mens tusinder af måger skriger ude fra de brede Sande. Sådan rigtig vestjysk stemming ved fjorden.

Murbrokker, rustent jern og betonkloder fylder godt op i de dybe hjulspor ned til dæmningen. I årenes løb er der kørt mængder af bygningssafald herud. Herover selve dæmningen strækker sig en træk af højspendingsmaster, med 250 meters mellemrum står de på deres flere meter høje betonkloder.

Her vokser masser af røde hybenrosor og gule gyvelhuske, en skarv tørrer sine våde vinger på en rusealp, en hjejle fløjter klægende forbi, to bejlekasiner ryger op fra den dyndede fjordbund, og et par store sidder hyklebuiser og venter tilmødt på, at bærrene skal modne og blive helt sorte.

Gemt i tagrøerne ligger der enkelte skydepræmier og par hundrede meter ude ad den ene dæmningsrest. Blandt dem to af de plumpe svanebødder. Det er selvfølgelig derfor, de dybe hjulspor når helt herud på resterne af Bagges Dæmning.

Rigtige jægere kører da på jagt – helt ned til bådene.